

CRITICISMS ON GLOBALIZATION AND ITS IMPACT ON IDENTITIES IN TERMS OF PARTICULARITY-DIVERSITY PERSPECTIVE

Hasan Bozkurt Çelik

Abstract

In the most general sense, the article deals with the effect of the concept of globalization on the reality of identity in the political, economic and cultural fields. Especially as of the second half of the 20th century, the disappearance of borders in economic activities has formed the main point of the concept of globalization. This, in turn, affected the political and cultural sphere. Both politically supranational organizations began to come to the fore and there was an effort to create universal cultural values or a single universal culture. While this situation brought up the issue of sovereignty rights of nation-states on the one hand, it also brought up the issue of exposure of nations and smaller groups to cultural imperialism. Considering that postmodernity brings the concepts of diversity and difference into the foreground, the transformation of globalization into shaping and homogenizing particular cultures can be described as cultural imperialism. Moreover, not only cultural but also other types of collective identities are affected by the sanctification of the global and the humiliation or ignorance of the local. The main focus of this article is the issue of how the reality of globalization affects the acquisition of identity, especially national and cultural identities, and the individual's sense of belonging to a local community. In addition, the political projection of this will be studied. The hermeneutic approach will be adopted as a general scientific perspective, and literature review and comparative analysis will be used as a method.

Keywords: *Globalization, Identity, Cultural Identity*

KÜRESELLEŞME VE KİMLİKLERE ETKİSİNE TİKELLİK-ÇEŞİTLİLİK PERSPEKTİFİNDEN ELEŞTİRİLER

Hasan Bozkurt Çelik*

Öz

Makale en genel anlamda küreselleşme kavramının siyasi, ekonomik ve kültürel alanda kimlik gerçekliğine etkisini ele almaktadır. Özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısı itibariyle ekonomik faaliyetlerde sınırların ortadan kalkmaya başlaması küreselleşme kavramının ana noktasını oluşturmuştur. Bu da devamında siyasi ve kültürel alanı etkilemiştir. Hem siyasi olarak ulusüstü kuruluşlar ön plana çıkmaya başlamış hem de evrensel kültürel değerler veya tek bir evrensel kültür yaratma çabası ile karşılaşmıştır. Bu durum bir yandan ulus-devletlerin egemenlik hakları meselesini ortaya koyarken diğer yandan ulusların ve daha küçük grupların kültür emperyalizmine maruz kalmaları meselesini gündeme getirmiştir. Özellikle postmodernliğin çeşitlilik ve farklılık kavramlarını ön plana çıkardığı göz önünde bulundurulursa, küreselleşmenin tikel kültürleri şekillendiren ve homojenleştiren bir hal alması kültürel bir emperyalizm olarak nitelendirilebilir. Üstelik yalnızca kültürel değil, diğer kolektif kimlik türleri de küresel olarak kutsanarak, yerelin aşığılanması ya da yok sayılmasından etkilenmektedir. Bu makalede temel odak noktası küreselleşme gerçeğinin ulusal ve kültürel kimlikler başta olmak üzere kimlik edinimi ve bireyin yerel bir topluluğa aidiyet hissetmesini ne şekilde etkilediği meselesidir. Ayrıca bunun siyasi izdüşümü üzerine de çalışılacaktır. Genel bilimsel perspektif olarak yorumsamacı yaklaşıma bağlı kalınacak ve yöntem olarak literatür taraması ve karşılaştırmalı analizden yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Kimlik, Kültürel Kimlik

* Arş. Gör. , Gümüşhane Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü / Doktorant, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Siyaset ve Sosyal Bilimler Doktora Programı, hbozkurtcelik@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3641-2299>.

Bu makaleye atf için: Çelik, Hasan Bozkurt. (2022). Küreselleşme ve Kimliklere Etkisine Tikellik-Çeşitlilik Perspektifinden Eleştiriler, SDE Akademi Dergisi, 2(5), 98-115

Giriş

Yakın dönemin en tartışmalı hususlarından birini teşkil eden küreselleşmenin siyasi, ekonomik ve kültürel alandaki etkisi ya da belirleyiciliği meselesi; hem birey hem de toplum yaşamının en temel belirleyicilerinden olan kimlik gerçekliği ekseninde tartışılmaya muhtaçtır. Sosyal Bilimlerin en popüler ama aynı zamanda en problemlili kavramlarından birisi de post-modernitedir. Sorun onun modernite karşısındaki konumunun neresi olduğu ile başlar, gerçek anlamda tanımlanamamasıyla devam eder (Erdem, 2019:426). Elbette literatürde bu hususa eğilen pek çok yazın mevcuttur ancak bu makalede küreselleşmenin söz konusu boyutlarının, postmodernliğin kimlik algısı ile birlikte düşünülerek, bireylerin aidiyetlerini ve ayrışmalarını ne şekilde etkilediği ele alınacaktır. Küreselleşmenin, yerelliğin ehemmiyetini ortadan kaldırdığı savlarına postmodernliğin parçalı kimlikler doğurduğu ve ulusal kimlik gibi “üst” kimlikleri akamete uğrattığına dair görüşlerin de eklendiği; fakat 21. Yüzyılda insanların hala bir tesanüd arayışı içinde milli, dini ya da kültürel kimliklerine “sarıldıkları” gerçeği göz önünde bulundurulduğunda bu ilişki ya da zıtlığa dair titiz bir okuma ve tartışma yapılması gerektiği açıktır. Elbette burada söz edilenin bireysel kimlikten çok kolektif kimliklere dair etki olduğunu belirtmekte yarar var. Geride bıraktığımız zaman hiçbir şeyin belirsizlik kadar kesin olmadığını bizlere gösterdi (Alpar, 2014: 338). Küreselleşme bireysel yaşamı ve haliyle birey kimliğini şekillendiren bir süreç ya da sonuç olsa da bu metnin asıl odak noktası topluluk yapılarının ve özellikle de milli kimlik ve toplulukların bu süreçten ne şekilde etkilendiği meselesidir. Özellikle 20. Yüzyılın sonlarında küresel olan yerel olan karşısında mutlak bir zafer elde ettiği savlarının karşılık bulması ve ulusallığın sonunun geldiği ve ulusal olan herşeyin aşınmaya ve nihayetinde aşılmaya başladığı görüşleri 21. Yüzyılın ikinci on yılına gelindiğinde gerçekçiliğini yitirmeye başlamıştır. Zira uluslar hala ehemmiyetlerini muhafaza etmekte, insanlar için temel topluluk formu olma hüviyetlerini sürdürmektedirler. Ancak özellikle ekonomik alanda sınırların ortadan kalkmaya başlaması ve bunun da siyasi ve kültürel alanı da etkilemesi kimliklerin kendi içlerinde homojenliklerini yitirdikleri iddialarını beraberinde getirmiş ve bunun evrensel kimlikler

ya da kimlik uzantıları doğurmaya başladığı sıklıkla ifade edilir olmuştur. Bu sav ise temel olarak iki açıdan eleştirilmiştir. Bunların ilki, evrenselliğin tektiplilik doğuracağı ve postmodernliğin parçalılığının aksine kimliklerin kendi içlerindeki farklılıklar ön plana çıkarken kimlikler arası farklılıkların yok olacağı düşüncesidir. Bir kültür emperyalizmi olarak da yorumlanan bu durum da elbette kültürel tikellikleri “tahrik edecek” ve önem ve belirleyiciliklerini artıracaktır. İkinci temel eleştiri ise aşağıda detaylandırılacağı üzere küresel değerlerin ya da evrensel kıymetlerin toplumlarda ya da bireyde bir tesanüd duygusu sağlamakta yetersiz kaldığı düşüncesidir. Yani, insanlar kendileri ile benzeşen başka insanlar ile bir dayanışma içerisinde olma ihtiyacına sahiptirler ve bu ihtiyacı karşılayacak bir aidiyet hissi yaratma konusunda küreselleşmenin getirdiği evrenselciliğin; tikellik, yerellik ya da ulusallık karşısında oldukça zayıf kaldığı sıklıkla ifade edilmektedir.

Küreselleşmeye Dair Bazı Temel Noktalar

Küreselleşmenin belki de en çok göze çarptığı noktalardan biri David Harvey’in tabiriyle pazaryerindeki dönüşümdür. Tarihin çok uzun dönemlerinden beri farklı toplumlar birbirlerine yiyecek mamul satmakta ve yiyeceklerin de dolaşımı olmaktadır. Fakat ulaşım olanakları artık Kenya’nın fasulyesi, Kaliforniya’nın kerevizi, Kuzey Afrika patatesi, Kanada elması ve Şili üzümünü bir İngiliz süpermarketinde buluşturabilmektedir. Üstelik sadece mamuller değil artık mutfakların kendisi de birer ihraç ürünü haline gelmiş ve örneğin San Francisco yalnızca ürünlerin değil aynı zamanda mutfakların da bir pazaryeri halini almıştır. Küreselleşmenin bu anlamda dikkat çekici noktası, bu tip pazaryerlerinin oluşması için kitlesel göçlere lüzum kalmamasıdır. “Fransız kruvasan”ının geleneksel Amerikan “doughnut”ın hakimiyetini sarsması için Amerika kıtasına büyük bir Fransız göçü gerekmediği gibi Amerikan fast-food yiyeceklerinin tüm dünyayı dolaşması için Amerikalıların dünyaya yayılması da gerekmedi (Harvey, 1999: 334, 335). Bu yayılım ve yeni pazaryerleri yalnızca çeşitlilik getirmedi. Küreselleşme bu çeşitlilik ile de bağlantılı olarak kapitalist gelişim sürecinin temel mantığını izlemiş ve ölçek ekonomilerine odaklanmıştır.

Standartlaşma ve homojenlik ön plana çıkartılarak “küresel ürün” oluşumuna önem verilmiştir. Londra, New York veya Tokyo gibi kentler standartlaştırılmış ve homojenleştirilmiş ürünlerin dünya pazarında sunulmasının ana merkezleri halini almışlardır (Kumar, 1999: 222, 223). Böylece küresel ürünler yine küresel pazarlarda kahir ekseriyetle çokuluslu şirketler aracılığı ile pazarlanmaktadır. Öyle ki, bu çokuluslu şirketlerin bazılarının bütçelerinin, pek çok devletin yıllık bütçesini geçtiği ve hükümetlerle de doğrudan ilişki ve iletişim kurabildikleri göz önünde bulundurularak devletlerin güç kaybettiği ve küresel dünyanın temel belirleyenlerinin çokuluslu şirketler ağı ve küresel piyasanın bizzat kendisi olduğu savı literatürde sıkça dile getirilmiştir. Ancak ekonomik olarak ulaştıkları düzey şirketleri temel belirleyici yapmaya yetmemektedir zira şiddet tekeli ulus-devletlerin olduğu sürece de yetmeyecek gibi görünmektedir (Giddens, 2008: 376). Bu açıdan bakıldığında küresel şirketler devletlerin politikalarını manipüle etmekte başarılı olacak güce sahip olsalar da şiddet tekeli elinde bulunduran devletler siyasal güçlerini ekonomik alanın en temel belirleyicisi olmakta da kullanabilir durumdadırlar.

Bahsi geçen küresel şirketler ve ekonomik yapı gelenekselden ayrı bir tüketici formuna da sebep olmaktadır. Yukarıda tasvir edilemeye çalışılan yaşam tarzını var eden üretim süreçleri devam ettikçe toplumsal yaşamın farklı alanlarında birbirinden farklı kimliklere sahip bireyin “süpermarketin gürültülü havasında” büründüğü bu yeni tüketici kimliğinden de söz edilebilir. Tüketicinin ekonomi temelli davranışı, kendisi için iyi ve faydalı olan şeyleri edinebilmek için kendi benliğinden o süre zarfında uzaklaşarak ulaştığı bir anlamda davranış kalıbından da öte kimliktir. Burada sorulması gereken kilit soru ise serbest ticaret esaslı bu kapitalist ekonomide neden uluslara ve ona dair sembolik aidiyetlere ihtiyaç duyulduğudur. Bu soru genel olarak kapitalist sistem açısından sorulabileceği gibi aslında küreselleşen kapitalist sistemi odağa alarak sorulduğunda daha da anlam kazanacaktır. Cevabı ise en temel düzeyde tüketim dışında kalan diğer insani ihtiyaçlara dayanır. Zira küresel pazar denilen şey, insanlara kendilerini korumak için silah sağlar fakat onları koruyamaz. Üretim ve tüketim süreçlerini belirleyebilir fakat soyut ve özde kar getirmeyen aidiyet, bağlılık

veya sevgi gibi ihtiyaçları karşılayamaz (Williams, 1989: 180, 182). Haliyle tüketici kimliği diğer kimlikleri ortadan kaldırmaya muktedir olamamaktadır. Tüketime ve tüketici kimliği formuna odaklanıp küreselleşmeyi yalnızca bu ekseninde değerlendirmek işlevsel değildir. Bu bir anlamda küreselleşmeyi yalnızca kapitalist üretim tarzı ile ilişkilendirerek anlama çabası olur ki yeterli değildir ve indirgemeci bir bakış açısı olur. Küreselleşme siyasal ve kültürel boyutları da olan ve Batı modernitesinin evrenselleştirilmesini güdüleyen bir unsur olarak da değerlendirilebilir. Küreselleşme fikri ve aldığı biçimler modernite, devlet sistemi ve kapitalist üretim tarzının bir eklemlenmesidir. Üç süreç de birbirlerini etkilemektedir (Keyman, 2000: 66). Ayrıca burada bahsi geçenden farklı bir yaklaşım olarak, küreselleşmeyi kapitalist bir bakış açısından bağımsız bir şekilde yeni bir sosyalist küreselleşme önererek değerlendirenler de mevcuttur. Samir Amin'e göre küreselleşme modern tarihin otarşik ve kültürelci bir yaklaşımla silinebilecek bir gerçekliği değil tarihte bir ilerlemedir. Ancak yine de kapitalist anlamda bir küreselleşme gerçekleşmekten uzaktır ve O, buna alternatif olarak yeni bir enternasyonalist anlayıştaki bir sosyalizmi önermektedir. Üstelik ona göre eğer bu gerçekleşmezse dünyadaki uluslar ve gerçek ve hayali cemaatler arasında kontrol edilemez çatışmalar beslenmiş olacaktır (Amin, 2000: 75, 76). Enternasyonalizm kavramını “milliyetçiliğin kavramsal evreninin organik bir parçası” olarak değerlendiren Tom Nairn'e göre de enternasyonalizm geçmişteki evrenselci inanışlardan farklıdır. Aksine, aslında enternasyonalizm siyasi milliyet ilkesinin zaferinin bir sonucudur. İlk bakışta oldukça tezat görünen bu iki kavram Nairn'e göre birbirinin özdeşi ideolojiler olarak algılanmalıdır. Çünkü, öncelikle her ikisi de tek ve genel bir modern fikir dünyasının eseridir. İlaveten uluslararası olanı öne çıkarmak aslında ulusalın gerçekliğinin kabulü ve sonucudur. Ayrıca bu iki kavram değerlendirilirken sıklıkla düşülen bir hata olarak milliyetçiliğe tamamen olumsuzlayıcı, enternasyonalizme ise onu oldukça işlevsel ve şatafatlı bir fikir olarak gösteren bir bakış açısıyla yaklaşmak Nairn tarafından reddedilmektedir. Ona göre bu, solun milliyetçiliğin yükselişi karşısında yaşadığı şaşkınlığın da bir tezahürüdür. Oysa “yanlış bilince milliyetçiliğin çadırlarında olduğu kadar enternasyonalizmin malikanesinde de yeterince yer vardır” (Nairn, 2015: 56, 59, 60, 76, 77).

Sözü edilen kavramsal ayırım ve bakış açısı farklılığı bir kenara bırakılırsa küreselleşmenin sacayaklarından biri olan siyasal anlamda küreselleşmenin en önemli örneklerinden biri Avrupa Birliği olarak gösterilir. Ancak kurumun siyasal yapısından önce, dayandığı düşünsel altyapıya dair tartışmak ve bu fikri arka planın kimlikler gerçekliği açısından geçerliliğini irdelemek verimli olabilir. Bauman'a göre Avrupa; ekonomik, siyasal, toplumsal ya da kültürel fark etmeksizin birleşik bir yapı haline gelmeden önce, zaten ortak düşman ya da düşmanlara karşı negatif bir birliktelik göstermekteydi. Tarih içerisinde güvenliğinin önemli bir bölümünü siyasal ve askeri dış tehditlere borçlu olan Avrupa'nın -ki burada sözü edilen Batı Avrupa'dır- eşgüdümü buna bağlıdır. Tehditlerin ortadan kalkmaya ya da zayıflamaya başlaması Avrupalıların ortak bir düşman etrafında birleşmesini ve buradan bir hissiyat ve kimlik çıkarmasını zorlaştırmaktadır. Berlin Duvarı'nın yıkılışını takip eden süreçte Batı Avrupa'nın merkezi olduğu ve temsil ettiğini savunduğu düşünce yapısı, geçmişte siyasal dış olarak görülen "çevre" tarafından, merkezden dahi daha kuvvetle savunulur hale geldi. Bu durum, merkezin kendisine Varşova'dan Tiran'a ve hatta oradan Bakü'ye kadar olan bölge Avrupa mı ve Bulgarlar ve Türkler de tıpkı onlar gibi Avrupalı mı sorularını sormalarını beraberinde getirdi. Bauman, tarihi süreç içerisinde yönettiği topluma zaman zaman ahlaki rehberlik eden ve birlik ve amaç hissi vermeyi başaran ulus-devletin bir şekilde toplumsal sözleşme hayata geçirebilme döneminin artık sona erdiğini, eski Avrupa'nın ise bu konuda neler sunabileceğinin müphem olduğunu söylemektedir. Ayrıca ulus-devletlerin erozyona uğramasının dikkat çekici sonuçlarından biri de etnik aidiyetlerin gittikçe güçlenmesidir. Zira etnisiteleri yöneten ve "boyunduruk altında tutan" ulus-devletler yozlaştıkça bu etnik yapılar güç kazanacaktır. Bu etnik gruplar kalabalık olmaktan bağımsız şekilde seslerini uluslararası üst-kuruluşlara duyurabildikleri ölçüde -şayet bu kuruluşların onların sesini kesmek gibi bir dertleri de yoksa- bağımsızlıklarını talep edebilmekte ve alabilmektedir. Ulus-devletlere ait ne kadar çok özellik üst-kuruluşlara devredilirse, ulus-devletin aşınımı o kadar kolay ve hızlı olmaktadır. Bauman, Avrupa'da topluluk mensubu ülkelerin üniter yapılarını koruma isteklerini bir "düş" olarak tanımlamaktadır.

Ulus-devlet içerisindeki alt-yapılar, üst uluslararası kuruluşları bir “temyiz mahkemesi” olarak görmektedirler (Bauman, 2001: 314-321). Küreselleşmenin doğurduğu iddia edilen bu durum yalnızca siyasal çekişme ve çatışma boyutunda kalmamakta ve kültürel alanda da bir dikotomi doğurmaktadır. Küresellik ve yerellik birbirini zıddı iki gerçeklik olarak ön plana çıkmakta ve kuralları koyan ve gidişatı belirleyen küreseller karşısında, sorun olarak görülen yerellikler bulunmaktadır. Bu ayrışma da neo-kabileci ve köktenci eğilimleri beslemektedir (Bauman, 2006: 9). Bauman’ın ifade ettiği neo-kabileciliğin yükselişi ifadesi “sert” olarak değerlendirilebilse de küreselleşmenin, yerel bazda tepkiyle karşılandığında dair pek çok sav vardır. Pek çok lider halkına kültürlerini yok etmeye veya değersizleştirmeye çalışanlara karşı mücadele etme ve kendi kültürlerine sahip çıkma çağrısı yapmakta ve toplum bir anlamda tıpkı aileye, mensubu olunan siyasi veya dini topluluklara olduğu gibi ortak kültürel topluluğuna da sadakat beslemesi gerektiği fikrine yöneltilmektedir. Batı’dan ihraç edilen kültürel görüngülerin yerel kültürlerle harmanlanması gerektiği, aksi takdirde batılı olmayan halklar için bir şey ifade etmeyeceği çokça ifade edilmiştir. Bu nedenle küreselleşme yanlıları için dahi, küreselleşme yerelliği ve kültürel farklılıkları takdir etmek ve ona saygı duymak zorundadır. Batılılaşma ile yerel kültürleri arasında kalmış topluluklara dair genel kanı “kültürlerini yeniden yorumlamak ve Batı kültürüne ait benimseyebilecekleri unsurları almak” olarak formüle edilir. Genel olarak kendilerini kültürel misyonerler olarak dünyanın geri kalan toplumlarına ahlaki önderlik etme görevi ile donatma cüretinde bulunan bazı Batılı düşünürlerin bu eğilimleri şiddeti doğuran ana unsurlardan biridir (Parekh, 2002: 206, 210,211,228). Ancak burada alternatif bir antitez olarak küreselleşmenin homojenleştirici olmak zorunda olmadığını, hatta bundan ziyade “melezleşmeye” neden olduğunu öne süren sosyal bilimciler de olduğunu ifade etmekte yarar vardır. Örneğin Pieterse’ye göre küreselleşme Batılılaşma odaklı bir tek tipleştirilmekten çok, kültürel bir “global mélange”ye –küresel bir karışım olarak çevrilebilir- sebep olmaktadır (Pieterse, 1994: 161).

Küresel ile Yerel Arasında: Ulusallığın Bugünü ve Yarını Üzerine Birkaç Not

Ulus-devletin aşınımı, ulusüstü kuruluşların ve uluslararası şirketlerin güçlenmesi ve önem kazanması, küresel-yerel dikotomisinin kuvvetlenmesi ve etnik aidiyetlerin hem kültürel hem de siyasal alanda güçlenmesi savları literatürde çokça tartışılmış ve neredeyse hâkim görüş halini almıştır. Bu hâkim görüşleri genellikle başına “sanki” tabiri koyarak ifade edenlerden biri olan Billig’e göre, sanki tüketici toplulukları ulusal kimliklerin önemini azaltmaktadır. Küreselleşme ulusların kendi içlerindeki “hayali birliğini” de sarsmıştır. Hem küresel hem de yerel baskı ile aşınan ve hatta çöktüğü iddia edilen ulus-devletlerin bireye kazandırdığı ulusal kimlikler üstünlüklerini yitirmiş ve “kimlikler pazarında başka kimliklerle rekabet etmesi gereken” sıradan bir yapı halini almıştır. Postmodern tezler, kimliklerin ve bağlılıkların olduğu ulusal topraklar yerine *terrae* çokluğu ortaya çıktığını, küresel yeni duyarlılıklar ve yeni bir psikoloji doğduğunu ortaya koymaktadır. Ancak Billig de bu tezlere temkinlidir. O da “müesseses demokrasilerdeki siyasi şöhratlerin ulusa ulus demeyi sürdürdüklerini” ve ulus için fedakarlıklarda bulunulması gerekliliğinin hala gündelik yaşamın sıradan bir parçası olarak görülmeye devam ettiğini ifade etmektedir. Yani “millet olmak” önemini kesinlikle kaybetmemiştir. Postmodern tüketici kimliği hayatın farklı alanlarında istediği kimliğe ait yaşam tarzının bir parçasını satın alabilir ancak ulusal kimlik sürekliliğe haiz bir durumdur ve ona bağlılık bu tüketimden bağımsızdır. Bir tüketici, her gün farklı bir kültüre ait yemek yiyip yine her gün farklı bir ulusun yöresel giyim tarzına uygun giyinebilir. Fakat bu onu kıyafetini giydiği ya da yemeğini yediği ulusun ya da kültürün bir parçası yapmaz. Kozmopolitanizm de bu anlamda ulusların ve kimliklerin sürekliliği ile sınırlanmaktadır (Billig, 2002: 154-160).

Billig’in bilhassa kimlik bazında yanıtladığı “postmodern” tezler, küresel yeni duyarlılıklar oluşturması bağlamında hem Billig’in de sözünü ettiği parçalı yapı hem de üst-anlatıların reddi bakışıyla çelişmektedir. Postmodern bakış açısı evrenselciliğe doğrudan karşıdır zira Aydınlan-

ma felsefesinin evrensel doğru olarak sunulması “tehlikeli bir fantezi”dir. Dünyanın tek ve bütünleştirici başlık altında toplanması bunu “fantezi” haline getiren en önemli husustur. Ayrıca bu görüş tehlikelidir çünkü evrenselcilikten kasıt aslında Avrupa-Amerikan kökenli rasyonellik ve nesnellik fikirlerinin dayatılmasıdır. Hatta evrenselcilik bu anlamda “ırkçı” olarak da tanımlanabilir çünkü kendisi dışındaki tüm görüşleri ve Avrupa dışı bakış açılarının olasılığını dahi reddetmektedir. Hatta İkinci Dünya Savaşı öncesindeki ve savaş dönemindeki Aryan olmayan halkları aşağılık görmenin temelinde de bu “entelektüel küstahlığın” olduğu yalnızca postmodernistler değil savaş sonrası pek çok sosyal bilimci tarafından da savunulmuştur (Malik, 1997: 112). Üstelik siyasal ya da kültürel olarak küresel birlik hayali yeni veya Aydınlanma sonrasında gündeme gelmiş bir şey değildir. Malik’in kastettiği Aydınlanma felsefesinin evrenselleştirilmesidir ve bunun olumsuzluğudur ancak özellikle siyasal ve kültürel alanda küresel birlik fikri kendilerini medeniyetin taşıyıcısı olarak gören ve geri kalanları barbar olarak niteleyen imparatorluklara kadar dayanmaktadır. Hem yönetme anlamında hem de kendilerini dünyanın geri kalanına bir yüksek kültür ve medeniyet olarak sunma açısından bu imparatorluklar kendilerini tek temsilci olarak görmüşlerdir. Ancak bu imparatorlukların dışında kalanlar bir yana kendi içlerinde yaşayan toplulukların çoğunun da büyük geleneklerle iletişime geçmeden hayatını sürdüren küçük kültür grupları olduğu söylenebilir. Yani tarihi süreç içerisinde de küresel birlik iddiaları olmuş fakat çeşitlilik varlığını korumuştur (Smith, 2002: 13). Evrensellik savları ile çatışması bir yana postmodernliğin parçalı yapısının millet gerçekliği ile çeliştiği ve onu aşındırdığı savı da gerçekçi değildir. Evrenselcilik ve küreselleşmenin aşındırdığı iddia edilen ulus-devletler ile ilgili bu noktada asıl dikkat çekici mesele neredeyse tartışılmaya başlandığı günden beri ulus-devletlerin varlığını muhafaza etmesinin bir gerçek oluşudur fakat bu daha çok siyasal bir tartışma alanıdır ve son bölümde etraflıca değerlendirilmeye çalışılacaktır. Burada dikkat çekilmeye çalışılan nokta sözü edilen gelişme ve savların ulus kimliğini etkileyip etkilemediği veya ne şekilde ve derecede etkilediği meselesidir.

Smith'e göre, eklektik yapısıyla zaman ve lokasyon gerçekliklerine karşı kayıtsız, akışkan ve herhangi bir kalıptan yoksun küresel kültür, kitle iletişim araçları ve telekomünikasyon ağlarıyla inkişaf ettiği Batı'dan dünyanın her yerine dağılarak "postmodern bir kozmopolitan kültür" halini almıştır. Bu yeni kültür, temelleri itibariyle de yapay bir kültürdür. Asıl soru bu tür bir kültürün yaşaması, yayılması, yerleşmesi ve hepsinden önemlisi kalıcılık sağlaması mümkün müdür? Smith'in sorguladığı ve tartıştığı asıl nokta burasıdır. Ona göre halihazırdaki modern dünyada yerleşik kolektif geçmiş algısı etnik ve milli bir algı olarak varlığını sürdürmektedir. Kimlik ve kültür oluşumunda kolektif hafıza merkezi bir öneme sahiptir ve küresel kültür ancak belleksiz bir yapı olabilir. Belleksiz bir yapı da kendisini oluşturan çoğul milli unsurlara bölünmeye ve parçalanmaya mahkumdur. Belleksiz kültür tanımı başlı başına bir çelişkidir ve böyle bir küresel kültür inşa etme çabası yalnızca *talan edilmiş folklorik anıların ve kimliklerin çoğulluğunu öne çıkarabilir* (Smith, 2016: 242- 245). Smith'in kastettiği nokta oldukça önemlidir zira, hafızası olmayan bir küresel kültür ancak hafızaya sahip ve bireyler ve topluluklar üzerindeki sirayeti daha kuvvetli kadim kültürel kimlikleri ön plana çıkararak aslında dünyadaki "kültürel parçalılık ve çeşitliliği" kavilemiş olmaktadır. Smith her ne kadar milli kimlikleri ve kültürleri modern, kozmopolitan kültürü postmodern olarak tanımlasa da vardığı nokta itibariyle postmodern küresel kültür milletlerin çeşitliliği ve kültürlerin parçalılığı hususlarında farkındalık oluşmasına katkı sağlayarak aslında postmodern dünyadaki ve algıdaki çoğulluktan da dem vurmüş olmaktadır. Bu durum postmodernliğin kendine has bir milliyetçilik anlayışı doğurmasına ya da milliyetçilik denilen gerçekliğin postmodernliğe de ayak uydurarak ayakta kalmasına neden olmaktadır.

Küreselleşme ve beraberinde getirdiği küresel kültürle alakalı en önemli eleştirilerden biri de bireyin tüm ihtiyaçlarına –hatta "gerçek" ihtiyaçlarına- cevap veremediğidir. Kimliğin oluşması ve yaşaması için elzem noktalardan biri olan hafıza, küresel kimlikte mevcut olmadığı gibi halihazırda varlıklarını sürdüren milletlerin kendi kültürlerini unutturacak ve yerine kozmopolit bir kültür getirecek bir kolektif unutmaya hali söz konusu değildir. Smith böyle bir unutmayı yalnızca bazı entelektüellerin zihinlerindeki

bir “hayal” olarak tanımlamaktadır. Farklı temellerde ayrılmış halkların bu entelektüellerin zihinlerindeki gibi bir ahenge sahip olmadıkları barizdir (Smith, 2002: 20). Bireyin kendisini ait hissedeceği bir kolektif yapı sunmayan küresel bakış açısı; milletlerin bireylere “tartışmasız ve tekil bir kolektif üyelik sağladığı” düşüncesini sarsabilse de bunun alternatifi olabilecek bir şey sunmamaktadır. Küresel kimlik ya da küresel kültür mefhumları milletlerin sağladığı kolektivite karşısında oldukça güçsüz ve etkisiz kalmaktadır. Bir diğer önemli husus da milletler ve milliyetçiliğin diğer topluluk ya da kimliklendirme türlerine –geleneksel veya modern- nazaran siyasi birim olarak demokrasiye ve demokratikleşmeye daha elverişli olmasıdır. Kozmopolit bir demokrasi ya da temsil anlayışı hem toplumsal dayanışmanın sağlanması açısından millet ve milliyetçilik gerçekliklerine göre oldukça zayıftır hem de kendi kendini yönetim süreçlerinin ulus-devletlerin ve hatta devletlerin olmadığı küresel bir düzende nasıl gerçekleştirileceği muğlaktır (Calhoun, 2008: 107, 108).

Milli kimliklerin geri planda kaldığı ve evrenselciliğin ve küresel kültürün hakimiyetinin arttığına dair savlar bu şekilde tartışılabileceği gibi siyasal açıdan ulus kimliğinin en belirgin dışavurumu olan ulus-devletler de önemini korumaya devam etmektedir. Sanayileşme sürecinin başlarındaki iktisadi güç ve ehemmiyetini korumadığı ve silah endüstrisinde özel sektör bazında yaşanan atılımlar sonucu askeri özgürlüğünde kayıplar yaşadığı bir gerçek olmakla birlikte; ulus devletler bu alanlardaki güç kayıplarına rağmen kültürel alan ve iç egemenlik hususlarındaki önemlerinin arttığı görülmektedir. Ulus-devletler kitlesel eğitim, sağlık, nüfus veya çevre gibi hususlarda kapsamlı planlamalar yapma ve hayata geçirme; göç, kültür, sanat, spor, kitle iletişimi gibi konuları düzenleme ve vergi veya maliye politikalarında temel belirleyici olma gibi işlevlerini korumaktadır. Yani, ulus-devletler “gözetleme, düzenleme ve denetleme” işlevleri aracılığıyla modern dönemden dahi fazla müdahale alanlarına kavuşmuşlardır (Smith, 2013: 170). Zaten pek çok yazarda karşılaşılan “daha küçük devlet demek daha güçsüz devlet demek değildir” savı (Rowe, 1996: 311), etki alanlarının daralmasının devletleri daha zayıf yapmayacağı şeklinde okunabilir.

Sonuç Yerine

Gerek milli kimliklerin gerekse de onun siyasal izdüşümü olarak ulus-devletlerin varlıklarını ve belirleyiciliklerini; evrenselcilik, tam anlamıyla bireycilik, her türlü üst-anlatı gibi her türlü kimlik ediniminin reddi ve yukarıda detaylıca aktarılmaya çalışılan anti-tezlere rağmen sürdürmesi dikkate değer bir durumdur. Küresel kültür savları ve ona getirilen eleştirileri içeren literatürden hareketle şu çıkarımda bulunulabilir: hem ulus-devletlerin hem de milli kimliklere bağlılıkların özellikle siyasal, sosyal ve kültürel alanda güç kazanarak varlıklarını sürdürmesi göz önünde bulundurulduğunda postmodern dönemde kimlik algısının parçalılık ve çeşitlilik çerçevesi içerisinde milli kimlikleri bir gerçeklik olarak kabul ettiği söylenebilir. Bireyin gündelik yaşamdaki parçalı kimlik yapısı milli kimliğini ortadan kaldırmadığı gibi, postmodern dönemin farklılık ve çeşitlilik vurguları, milli kimlikler bazında düşünüldüğünde çoğul yapıların kabulüne dayanan bir milli kimlik ve milliyetçilik algı ve anlayışı ile karşılaşmaktadır. Tikelliğin öneminin vurgulanması ve her türlü homojenleştirmenin reddi; küreselleşmeye de derin eleştiriler getirilmesini beraberinde getirmiştir. Her kültürün kendi kıymeti olduğu ve evrensel bir kültür yaratımının bu zenginliği sonlandıracağı savları, bu tikelliğin siyasi alanda yani devletler bazında da sürmesi gerektiği fikri ile beslenmiştir. Aksi takdirde, bu durum insanlığı imparatorlukların yeni bir versiyonuna ve yeni bir emperyal yapıya doğru götürecektir. Oysa her ulusun kendi siyasi egemenliği ve bağımsızlığı, demokratik düzenin de sacayaklarından birini oluşturmaktadır.

Bahsi geçen oldukça genel tartışma, postmodernliğin ana kavramları ile birlikte düşünülerek farklı bir perspektifle değerlendirilmeye çalışılmıştır çünkü hem konu ve kavramların aktüel durum ve karşılıkları hem de içerisinde yaşanan dönemin bilhassa sosyal ve felsefi “genel” özellikleri; konunun siyasi ve kültürel başta olmak üzere farklı izdüşümlerini anlamlandırmak için oldukça gerekli ve işlevseldir. Özellikle de tikellik ve çeşitlilik gerçekliklerinin ön plana çıkarılmasının nedeni budur. Ancak bu, postmodern olan her şeyin küreselliğe ya da evrensel kimlik yapılarına karşı

olurken aslında tikel kültürel yapı ya da kimlikleri öne çıkaracağı şeklinde de okunmamalıdır. Zira postmodernliğin, kimlik mefhumunu topyekün yok saydığı ve buna bilinemezci ve parçalılığı uç seviyeye taşıyan bir anlayışla yaklaştığına dair görüşler de mevcuttur. Bu makalede postmodernliğin parçalılığı öne çıkarması evrenselliğe karşı kültürel tikellikleri ön plana çıkaran ve çeşitliliği bu minvalde önemseyen bir bakış açısı ekseninde değerlendirilmiş ve bireylerin farklı kimliklerine sarılmaya ve tesanüdün verdiği güveni orada aramaya devam etmesi ile birlikte ulus-devletlerin de ehemmiyetini korumayı sürdürmesinin temelleri burada aranmıştır. Küreselleşme ve onun sonuçları ile birlikte ulusüstücülük, ulussonrasicilik ve ulusötesiciliğin ayrı ayrı kuvvetlendiği savları tartışmaya açıktır. Elbette ulus gerçekliğini aşan kuruluşlar yaygınlaşmakta, ulusüstü bir takım aidiyetler de azımsanmayacak kitleler tarafından benimsenmektedir. Ancak bu durum, ulusallığın ve özellikle de kültürel aidiyetlerin önemini devam ettirdiği gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Bir başka deyişle uluslar arasındaki ilişki ve temaslardaki ve işbirliğindeki artış, ulusların kendilerine olan bağlılık derecelerinde herhangi bir azalmaya sebep olmamakta; aksine yalnızlaşan bireylerin aradıkları dayanışma ve birliktelik duygusunu yine kendi kültür dairelerinde aramaları sonucunu doğurmaktadır.

Kaynakça

Alpar, G. (2014). *Antropolojik Bakış Açısıyla Stratejik Dünya Tarihi*, Palet Yayınları: Konya.

Amin, S. (2000). *Capitalism in the Age of Globalization*. Zed Books.

Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış Hayat*. Çev. İsmail Türkmen. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*. Çev. Abdullah Yılmaz. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Billig, M. (2002). *Banal Milliyetçilik*. Çev. Cem Şişkolar. İstanbul: Gelenek Yayıncılık.

Calhoun, C. (2008). “Yolcuların Sınıf Bilinci: Var Olan Kozmopolitizmin Eleştirisi”. *21. Yüzyılda Milliyetçilik* (Der. Umut Özkırımlı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Erdem, T. (2019). *Sosyoloji Notları*, İmaj Yayınları: Ankara.

Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. Çev. Cumhuriyet Atay. Kalke-don Yayınları.

Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin Durumu*. Çev. Sungur Savran. Metis Yayınları: İstanbul.

Keyman, F. (2000). *Küreselleşme, Devlet, Kimlik/Farklılık: Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*. (Çev. Simten Coşar). Alfa Yayınevi: İstanbul.

Kumar, K. (1999). *Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*. Çev. Mehmet Küçük. Dost Kitabevi Yayınları: Ankara.

Malik, K. (1997). “The Mirror Of Race: Postmodernism and The Celebration of Difference”. *In Defense of History Marxism and Postmodern Agenda*. (Eds. Ellen Meliks Wood, John Bellamy Foster). Monthly Review Press: New York.

Nairn, T. (2015). *Milliyetçiliğin Yüzleri: Janus'a Yeni Bir Bakış*. Çev. Seda Kırdar, Mehmet Ratip. İletişim Yayınları: İstanbul.

Parekh, B. (2002). Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek. Çev. Bilge Tanrıseven. Phoenix Yayınları: Ankara.

Pieterse, J.N. (1994). "Globalisation as Hybridisation". *International Sociology*. 9(2). ss. 161-184.

Rowe, J.C. (1996). "Cybercowboys on the New Frontier: Freedom, Nationalism, and Imperialism in the Postmodern Era". *The Information Society*. 12:3. ss 309-314

Smith, A.D. (2002). *Küreselleşme Çağında Milletler ve Milliyetçilik*. (Çev. Derya Kömürcü). Everest Yayınları: İstanbul.

Smith, A.D. (2013). *Milliyetçilik Kuram İdeoloji Tarih*. (Çev. Ümit Hüsrev Yolsal). Atıf Yayınları: Ankara.

Smith, A.D. (2016). *Milli Kimlik*. (Çev. Bahadır Sina Şener). İletişim Yayınları: İstanbul.

Williams, R. (1989). İkibin'e Doğru. Çev. Esen Tarım. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Extended Summary

In the most general sense, the article deals with the effect of the concept of globalization on the reality of identity in the political, economic and cultural fields. Especially as of the second half of the 20th century, the disappearance of borders in economic activities has formed the main point of the concept of globalization. This, in turn, affected the political and cultural sphere. Both politically supranational organizations began to come to the fore and there was an effort to create universal cultural values or a single universal culture. While this situation brought up the issue of sovereignty rights of nation-states on the one hand, it also brought up the issue of exposure of nations and smaller groups to cultural imperialism. However, at this point, of course, it should be added that while supranationalism, transnationalism or postnationalism is rejected, there is no idea that nations preserve their modern forms. Of course, supranational organizations are remarkably powerful. However, this does not mean that nations have disappeared or that they have completely lost their basic form of community. What is tried to be expressed here is that people still find the solidarity they need in their nation structures or cultural identities. Originality is still valuable to people and is one of the main points that ensure solidarity. Moreover, the issue is not just a matter of originality or culture. Even when the economy, which is the area where globalization is strongest, is taken into account, nation-states, which, in Giddens's words (2008: 376), hold the monopoly of violence, maintain their importance.

In addition, memory, which is one of the essential points for the formation and survival of identity, does not exist in global identity, and there is no collective forgetting that will make the existing nations forget their own culture and replace it with a cosmopolitan culture (Smith, 2002: 20).

Another important issue is the consumer identity that comes to the fore in the postmodern period. Postmodern consumer identity can buy a part of the life style of the identity that it wants in different areas of

life, but the national identity is continuous and the commitment to it is separate from this consumption. A consumer can eat a meal from a different culture every day and dress according to the local clothing style of a different nation every day. But that doesn't make it part of the nation or culture in which it dresses or eats. In this sense, cosmopolitanism is limited by the continuity of nations and identities (Billig, 2002: 154-160).

Considering that postmodernity brings the concepts of diversity and difference into the foreground, the transformation of globalization into shaping and homogenizing particular cultures can be described as cultural imperialism. Moreover, not only cultural but also other types of collective identities are affected by the sanctification of the global and the humiliation or ignorance of the local. However, it is worth mentioning here that, as an alternative antithesis, there are social scientists who argue that globalization does not have to be homogenizing, but rather causes "hybridization". For example, according to Pieterse (1994: 161), globalization causes a cultural "global mélange" –it can be expressed as a global mixing – rather than a westernization-oriented standardization. But Pieterse's approach is optimistic, to say the least. Because in the mentioned mixture, so to speak, "big fish tend to swallow small fish and mostly succeed".

Besides, the postmodern period, as a period in which ideas that see differences as wealth or at least reality, come to the fore, are critical of all kinds of standardization. As a general point of view, although this is based on the rejection of any meta-narrative, it should still be read as an understanding that emphasizes originality and rejects homogenization. The main axis of this study is to present a critical perspective by considering globalization and its impact on identities in terms of the concepts of diversity and difference and the revival of the importance of particularity.